

Received: September 14, 2009 | Reviewed: September 26, 2009 | Accepted for publication: October 10, 2009

UDC 811.135.1`367.625.41:811.133.1`367.625.41 | DOI [10.5281/zenodo.495010](https://doi.org/10.5281/zenodo.495010) | [Research Paper Citations](#)

PARALELISM ÎNTRE ROMÂNESCUL A AVEA ȘI FRANȚUZESCUL AVOIR / COMMON FEATURES OF THE ROMANIAN A AVEA AND THE FRENCH AVOIR

Grigore CANTEMIR

conferențiar universitar, doctor în filologie

(Universitatea de Stat "Alec Russo" din Bălți, Republica Moldova)

gr.cantimir@mail.ru

Abstract

The present article provides a brief historical overview of the evolution of the verb „a avea” from Latin to other Romanic languages and analyses its mode of action in Romanian and French verbal phrases. The aim of the author is to elucidate the problem of the verbal word combinations, which is of great theoretical and methodological significance. These verbal word combinations include a verb and a noun without an article (V+N art.Ø): [a avea încredere = avoir confiance]). This formula is specific for French verbal phrases, while in Romanian it firstly includes free word combinations and only secondly phrasal verbs and idiomatic expressions.

Keywords: evolution, verb, analysis, verbal phrases, combination, noun

Rezumat

După ce facem o succintă trecere în revistă a istoricului verbului „a avea” de la latină la limbile romanice, vom analiza comportamentul acestuia în română și franceză, în special, în cadrul locuțiunilor verbale. Vom încerca să elucidăm o problemă de valoare atât teoretică, cât și metodico-aplicată, și anume cea a îmbinărilor verbale de tipul „verb+substantiv fără articol (V +S art. Ø)”: [a avea încredere = avoir confiance]”. În limba franceză, această formulă este specifică pentru locuțiunile verbale, pe când, în limba română, formula în cauză include, în primul rând, îmbinări libere, și, în rândul al doilea, locuțiuni verbale și expresii idiomatice.

Cuvinte-cheie: evoluție, verb, analiză, fraze verbale, combinare, substantiv

Nici o limbă n-ar fi în stare să exprime vreo idee concretă printr-un cuvânt de sine stătător sau printr-un element radical. „Noi vorbim nu prin semne izolate, ci prin îmbinări de semne organizate în mulțimi, care, la rândul lor, sunt, de asemenea, semne, prin locuțiuni absolute, în care obișnuința interzice a schimba ceva chiar și în situația când s-ar putea, chibzuind, a se delimita în ele părțile semnificative”, scria F. de Saussure⁴³.

Am menționat de locuțiuni, deoarece, în paginile articolului ce urmează, vom lua în discuție comportamentul verbului „a avea” (în fr. „avoir”) în cadrul locuțiunilor verbale, vom face o paralelă între posibilitățile lexico-semantice și sintactice ale verbului „a avea” (în fr. „avoir”) în cadrul celor două limbi.

Să facem o succintă trecere în revistă a istoricului verbului „a avea”. Într-un articol intitulat „Dezvoltarea verbului *a avea*”, lingvistul francez Antoine Meillet face constatarea interesantă că termenul care înseamnă „a avea” cu sens de „a poseda” diferă de la o limbă indo-europeană la alta, deci limba indo-europeană primitivă nu cunoștea verbul „a avea”. Într-o veche indo-europeană, susține A. Meillet, nu se spunea „poseda”, ci „îmi este”, ceea ce dezvăluie contrastul dintre indo-europeană, pe de o parte, și greacă, latină etc., pe de altă parte, în acestea din urmă oglindindu-se faptul că proprietatea individuală asupra pământului, mijloacelor de producție era bine stabilită, „între indo-europeană și franceză s-au produs schimbări în instituțiile sociale, și deci schimbări în mentalitatea oamenilor, și apoi în limbă”⁴⁴.

Dar lipsa unei forme unice nu este singura dovadă că, într-o fază mai veche, limbile indo-europene nu cunoșteau verbul „a avea”.

⁴³Cочет, 1977, с. 161.

⁴⁴apud Graur, p. 362.

Deoarece „forma rămâne în urma conținutului în diverse limbi, alături de verbul „a avea”, descoperim și urme din felul de a vorbi anterior creării acestui verb. În latinește, alături de „habeo” (în rom. „am”), există și „mihi est” (în rom. „mie îmi este”). În epoca latină, „a fi” este încă foarte viu în sensul de „a avea la dispoziție”, nu numai în întorsătura bine cunoscută „mihi est”, ci și în diverse alte împrejurări. De exemplu, Plaut zice: „memoria es optima”, și este limpede că trebuie să se zică „ai memorie foarte bună”, nu „ești cu memorie bună”. Expresii de felul acesta se întrebuințează în diferite limbi, chiar și în limba română. De exemplu: „Ești cu ghetete noi”, ceea ce înseamnă „ai ghetete noi”.

Dacă ne-am întoarce să analizăm formula „mie îmi este”, e relativ destul de aproape de „eu am”, raportul de posesiune, sub forma cea mai slabă, este, în orice caz, exprimat. A. Meillet remarcă în general că rădăcinile care înseamnă „a avea” au avut întâi sensul de „a apuca”, mai precis, temele de perfect însemnau „a apune mâna”, iar de prezent – „a ține în mână”, apoi „a păstra”. Latina și alte limbi păstrează pentru verbul „a avea”, alături de înțelesul mai nou, și pe cel mai vechi. De exemplu, Cicero scrie: „utinam... gratiam referre possimus! habebimus, quidem semper” (în rom. „măcar de i-aș putea arăta recunoștința mea! de păstrat i-o voi păstra veșnic”). Deci „habeo” aici are și sensul de „a păstra”.

În indo-europeană, „posesiunea nu se exprimă numai ca un proces, printr-o frază verbală, ci și ca un simplu fapt, printr-o frază nominală; se zicea „iau” sau „țin”; nu se zicea „am”, ci „îmi este”⁴⁵.

În franceză, de rând cu verbul „avoir” cu sensul de „être”, se folosește „il y a” sau „il est”.

În diferite regiuni românești, verbul „a avea” apare, adesea, în locul lui „a fi”. Bunăoară, în Câmpia Dunării, fiind influențat, probabil, de vechea bulgară, se spune „n-are nimic”; am putea zice „nu este nimic”, sau „cât are asta?” în loc de „cât e asta?” ș.a.m.d.

În Dobrogea, se întrebuințează curent „a avea” în loc de „a fi” în expresii ca: „are mulți oameni” = „sunt mulți oameni”. În limba română, este cu totul curentă expresia „(nu) are cine să...”, ceea ce echivalează cu „(nu) este cine să...”⁴⁶. Întocmai cu sens de „existențial” apare verbul „a avea” la Ion Creangă: „Dacă ar fi să iasă toți învățați, n-ar mai avea (n-ar mai exista, nu s-ar mai afla cineva care) cine ne trage ciubotele”. Această echivalență este o problemă curentă și pentru limba franceză, și, mai ales, cu negația „ne”. De exemplu: „Il n’a pas de ressources” = „Il est sans ressources”. Ceea ce, în traducere românească, este următoarea: prima propoziție se traduce: „el nu are resurse”. A doua propoziție: „el este fără resurse”⁴⁷.

Verbul „a avea” apare în locul lui „a fi” în expresiile de felul: în română – „cât aveți ceasul?”; în franceză – „quelle heure avez-vous?” sau în expresii ca: în română: „Îl avem printre noi pe Ionescu”, în loc de „Este printre noi”; la fel, în franțuzește, „nous avons parmi nous M. Martin”. În franceză, opoziția dintre aceste două verbe se observă atunci când verbul „a avea” este urmat de un substantiv și acest substantiv devine parte nominală în propoziții cu „être”, dar are același sens: de exemplu: „Il a de la patience” = «Il est patience». Ceea ce, în traducere, este „El are răbdare” și „El este răbdător”. Sau alt exemplu: „Ce mur a un mètre” = «Ce mur est haut d’un mètre». Ceea ce, în traducere, este „Acest perete are un metru” și „Acest perete este înalt de un metru”.

Astfel, societatea împărțită în clase antagonice, făcând un ideal din proprietatea particulară, a dezvoltat la maximum folosirea verbului „a avea” ca exponent al ideii de proprietate. Limba oglindește aici, cu o relativă fidelitate, modificările petrecute în felul de viață al oamenilor.

Luând în considerație faptul că termenul *locuțiune* denumește un anume fenomen de limbă ce trebuie să dezvăluie, în mare măsură, particularitățile lui definitorii, vom aminti că același fenomen a întrunit, în literatura de specialitate, mai multe denumiri: *locuțiune*, *expresie* (*idiomatică*, *fixă*, *perifrastică*), *idiotism*, *construcție perifrastică*, *unitate frazeologică*, *perifrază*, *echivalent analitic* etc.

Analizând toți acești termeni pe care i-am enumerat mai sus, s-ar putea observa că mulți dintre ei sunt generici, denumind, în genere, o îmbinare stabilă de cuvinte (de exemplu, *îmbinare stabilă*,

⁴⁵*ibidem*, p. 363.

⁴⁶*ibidem*, p. 368.

⁴⁷Dubois, p. 130.

întorsătură descriptivă), alții nu pot fi considerați termeni ca atare (de exemplu, *îmbinare frazeologică, morfologică, îmbinare lexicală*); mai mult de jumătate din termenii amintiți conțin elemente redundante (de exemplu, expresia poate fi numită numai *perifrastică*, iar sintagma – *analitică*).

În lingvistica romanică, pentru marcarea unităților în cauză, se utilizează cu precădere termenul *locuțiune*. Să încercăm a arăta în ce măsură se justifică folosirea locuțiunii în calitate de termen.

Locuțiune provine din latinescul *locutio, -onis* „grup de cuvinte cu înțeles unitar, care se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire”⁴⁸.

Prof. bălțean Gh. Popa, în urma unei discuții largi privind termenii sus-menționați, ajunge la concluzia că „locuțiunea se prezintă ca o unitate lexicală a limbii, formată, după un model semantico-structural determinat, din elemente bine diferențiate în plan lexical, dar care, în ansamblu, se comportă sub aspect gramatical și funcțional ca un cuvânt propriu-zis”⁴⁹.

Vom observa că, din grupul verbelor cele mai frecvente, ce-și pierd din semnificația lexicală concretă, face parte și verbul „a avea”⁵⁰. Cuvântul – component al locuțiunii nu poate contacta relații cu orice alt cuvânt din aceeași grup semantic, ci se îmbină numai cu anumite cuvinte având una și aceeași semantică. În legătură cu funcția sintactică a locuțiunilor verbale, subliniem că acestea, fiind mai mult sau mai puțin sudate, nu pot fi dezmembrate, în nici un caz, la analiza sintactică. Reamintim acest moment, deoarece există puncte de vedere ce pledează pentru dezmembrarea lor. „Gramatica limbii române”, vol. II, după ce se remarcă că locuțiunile verbale trebuie considerate ca formând în bloc predicatul propoziției, admite, totodată, și posibilitatea analizei sintactice a elementelor componente ale echivalentului. De exemplu, în cadrul locuțiunii „a avea glas” – „a glăsuși”, verbul „a avea” este predicatul propriu-zis, iar substantivul „glas” este complement direct”⁵¹.

Această părere nu este singulară. Th. Hristea, de asemenea, admite că există un predicat verbal în cadrul celui locuțional sau că predicatul format dintr-o locuțiune verbală este disociabil într-un alt predicat + o parte de propoziție cu valoare de complement direct, indirect ori circumstanțial⁵². Locuțiunea constituie o unitate lexicală a limbii, formată după un model semantico-structural, determinat din elemente bine diferențiate în plan lexical, dar care, în ansamblu, se comportă sub aspect gramatical și funcțional ca un cuvânt propriu-zis.

Am menționat deja că locuțiunile sunt alcătuite minim din unități lexicele. Cu alte cuvinte, specificul structural vizibil al lor constă în faptul că au aspecte ale îmbinărilor de cuvinte.

După cum am menționat, în unele studii, cuvântul *locuțiune* este sinonim și cu *expresie*. Sunt numeroase cazurile când lingviștii identifică cei doi termeni, considerând că locuțiunea este sinonimă cu expresia. După Ch. Bally, folosirea celor doi termeni ca echivalenți perfecți este evidentă, deoarece, de exemplu, locuțiunea „avoir maille à partir avec quelq’un”, ceea ce, în traducere în românește, înseamnă „a avea de împărțit ceva cu cineva”, este determinată și cu termenul de *expresie*.

Cu referire la noțiunile *locuțiune* și *expresie*, Florica Dimitrescu a ajuns la concluzia că „locuțiunile sunt îmbinări de cuvinte cu caracter permanent, înzestrate cu o funcție gramaticală unitară. Spre deosebire de ele, expresiile se caracterizează prin variabilitate, expresivitate și noutate a ansamblului de cuvinte. Și am mai putea spune că locuțiunile au valoare gramaticală, sunt integrate în diversele categorii ale părților de vorbire și se comportă gramatical, pe când expresiile formează numai un tot lexical”⁵³. În lingvistică, acești termeni nu pot fi considerați sinonimi.

În continuare, vom încerca să elucidăm o problemă de valoare atât teoretică, cât și metodico-aplicată, și anume cea a problemei îmbinărilor verbale de tipul verb + substantiv fără articol (V + S

⁴⁸DEX, p. 580.

⁴⁹Popa, 2007, p. 99.

⁵⁰Semantica unor asemenea verbe se estompează în așa măsură, încât, în locul lor, poate fi utilizat un alt verb fără ca această substituție să determine modificări de sens. De exemplu, cu verbul «a avea»: «a avea influență» – «a acorda influență».

⁵¹Gramatica, 1996, p. 85.

⁵²Hristea, 1984, p. 314.

⁵³Dimitrescu, 1958, p. 67.

art. Ø): [„a avea încredere” = „avoir confiance”]. D. Stahii este de părerea că, până în prezent, n-au găsit o aplicare largă principiile formale de identificare a locuțiunilor, nu a fost fundamentată o definiție univocă pentru ele. După cum există o deosebire între locuțiune și expresie, așa există deosebiri între *locuțiune* și *îmbinare liberă*.

Acum să ne întoarcem să analizăm formula V + S art. Ø. (Această formulă este specifică atât pentru limba română, cât și pentru limba franceză, și o vom analiza paralel în ambele limbi).

Este știut că funcționarea articolului în limba română diferă considerabil de cea a articolului francez, ceea ce face ca această formulă să nu fie identică pentru ambele limbi. Deoarece limba română nu are articol nehotărât plural propriu-zis⁵⁴, nici articol partitiv, îmbinările de tipul: „cumpăr cărți și aduc sare” satisfac formula V + S art. Ø, pe când corespondentele lor franceze se construiesc după alte modele, de pildă, în exemplele de față, traduse în franceză: „J’achète des livres” (V + S art. part., pl.) și „J’apporte du sel” (V + S art. part.). Trebuie menționat că această circumstanță constituie o sursă de erori pentru vorbitorii de limbă română, care studiază franceza.

În limba franceză, formula V + S art. Ø este specifică pentru locuțiunile verbale, pe când în limba română, formula în cauză include, în primul rând, îmbinări libere, și, în rândul al doilea, locuțiuni verbale și expresii idiomatice. Dacă unii lingviști francezi admit pentru franceză că o locuțiune verbală se recunoaște după prezența articolului pe lângă substantiv, care intră în componența acestei locuțiuni, atunci pentru limba română, acest criteriu nu este valabil.

La studierea acestei formule tipologice, ne-am propus să pornim de la punctul comun pentru ambele limbi, adică de la locuțiunile verbale, arătând, pe parcurs, diferența și similitudinea dintre locuțiunile românești și cele franceze, precum și alte îmbinări de cuvinte având aceeași formulă.

Comparația cu franceza ne va ajuta la identificarea locuțiunilor verbale pe o bază mai generală, pe de altă parte, locuțiunile verbale fiind după gradul lor de sudură superioare îmbinărilor libere.

Nu vom aborda aici cazurile de uz impropriu al termenului *locuțiune*; vom formula doar ca ipoteză de serviciu: locuțiunea verbală, în limitele formulei V + S art. Ø, se va căuta printre acele grupuri de cuvinte care, pe plan semantic, exprimă o idee unică de acțiune. În favoarea acestui raționament e semnificativă ideea lui G. Dubois: „Limba asigură formarea unor sintagme verbale, ce comută cu verbele simple și care comportă deseori ca prim element un substitut postverbal: rom: „a avea amețeli” = „a ameți”; fr. „avoir peine” = „peiner”⁵⁵.

Ch. Robert vede în locuțiunile verbale de tipul V + S art. Ø corelația „verb – complement direct”. Complementul direct, ca element sintactic, constituie o expansiune a verbului-predicat sau a substitutului acestuia, nu o parte constitutivă a lui. Acest tip de relație (verb – complement direct) este propriu îmbinărilor libere, și nu locuțiunilor. Un complement direct poate deveni subiect al frazei pasive, poate avea o secundară relativă, determinative desfășurate, poate fi substituit printr-un pronume. O dovadă în plus că substantivele-constituenți ai locuțiunilor verbale nu sunt complemente directe, poate fi, după părerea noastră, faptul că locuțiunea poate avea un complement direct veritabil. De exemplu:

„Ion avea datoria (datora) o sumă măricică”.

Limba franceză nu admite structuri gramaticale de acest tip. Iarși la G. Dubois citim: „Dacă un cuvânt din clasa substantivelor este întrebuințat singur (adică fără articol sau alt actualizator), el încetează de a mai putea forma o sintagmă nominală și devine o parte a sintagmei verbale”⁵⁶.

Plasând verbele din componența locuțiunilor verbale în categoria morfemelor, adică considerându-le ca fiind verbalizatori, va trebui să recunoaștem că ele „s-au golit” de sensul lexical. Acest fapt a fost remarcat de majoritate cercetătorilor acestei probleme.

⁵⁴Unii lingviști consideră, pe bună dreptate, forma «niște» nu articol, ci adjectiv pronominal nehotărât. Acest lucru se întâmplă, mai ales, în cazurile când această logoformă precedă, special, substantive la singularia tantum: «Adu-mi, te rog niște vin, niște apă» etc. „În această situație, forma «niște», indicând o cantitate nedefinită, reprezintă, din punct de vedere morfologic, un adjectiv nehotărât, care are funcția sintactică de atribut adjectival” [Dimitriu, 1958, p. 175].

⁵⁵Dubois, p. 195.

⁵⁶*ibidem*, p. 150.

Desemantizarea se datorează polisemiei excesive a unor verbe atât românești, cât și franceze, dintre care face parte și verbul „a avea”: în franceză: „avoir», «faire», «donne»; în română: „a avea”, „a face”, „a da”. Sunt cele mai răspândite verbe care se supun cel mai ușor desemantizării. Dar, accentuăm, desemantizarea se datorează anume polisemiei, și nu devierii spre figurat a unui verb de înaltă specializare lexicală. În această ordine de idei, D. Stahii remarcă: unitățile „a citi gazeta”, „a cânta la chitară” nu sunt locuțiuni verbale, ci, în funcție de context, sunt îmbinări libere. Numai atunci când devierea spre figurat a unui verb de înaltă specializare lexicală ajunge până la sensul unui verb polisemantic sunt posibile locuțiuni verbale de tipul: „a avea ură”, „a nutri ură”, „a păstra ură”⁵⁷. Din cele menționate mai sus, reiese că „clasa verbelor susceptibile de a forma locuțiuni pare a fi închisă”⁵⁸.

Și totuși, pentru a avea un criteriu formal, fie chiar brut, de deosebire a verbelor concrete de verbele-constituenți ai locuțiunilor verbale, enunțăm o observație empirică: verbele locuțiunilor franceze nu pot avea derivate sub formă de substantive-nume de acțiune cu sufixul *-tion*, iar verbele locuțiunilor românești nu pot avea derivate sub formă de substantive-nume de agent cu sufixul *-tor*. Acest fonem și-ar putea găsi explicație în faptul că verbele de tipul: „a avea” sau „a da”, „a ține” nu sunt tranzitive propriu-zise. Ele exprimă, mai curând, o stare și, în această calitate, nu pot forma nume de agent sau de acțiune.

Construcția „Pierre est médecin» (în rom. „Petru este medic”), corelează tipologic cu „Pierre a raison” (în rom. „Petru are dreptate”), ceea ce l-a făcut pe G. Dubois să pună la îndoială existența locuțiunilor verbale, considerându-le ca o manifestare particulară a unui fenomen mai vast, și anume ca pierdere a statutului nominal de către substantivele fără articol. Însă această opoziție pe care am prezentat-o mai sus ne dă dreptul, după părerea noastră, să separăm construcțiile cu predicat nominal („Pierre est médecin”) de locuțiunile verbale „Pierre a raison”.

Deci, spre sfârșit, am putea remarca: a) dacă în limitele formulei V + Sub. - art. Ø verbul este polisemantic; b) dacă devierea spre figurat a sensului unui verb de înaltă specializare semantică ajunge la sfera semantică a unui substitut postverbal („avoir», «faire», «donner» - „a avea”, „a face”, „a da”); c) dacă substantivul exprimă o noțiune abstractă, atunci o astfel de construcție o putem considera locuțiune verbală.

În continuare, vom arăta analiza de identificare prin câteva exemple. Fie că luăm, în franceză, seria de segment „avoir satisfaction», «demander satisfaction», «réclamer satisfaction». «Avoir» face parte din clasa verbelor polisemantice, verbul „demander”, de asemenea. Deși verbul „réclamer» comportă o înaltă specializare semantică („réclamer» - «réclamation»), devierea lui de sens ajunge până la sfera semantică a substitutului postverbal „avoir”, ce-i drept, cu o anumită nuanță modală: „réclamer» - «demander» - «vouloir» - «avoir». Apoi se demonstrează caracterul abstract al noțiunii exprimate de către substantivul „satisfaction», aplicându-se testul „avec» = „cu”: „accepter avec satisfaction» Ø.

Același lucru poate fi făcut și în limba română: „a avea ură”, „a purta ură”, „a nutri ură”, „a încerca ură”. Toate aceste patru verbe sunt, în acest caz, niște variante modal-aspectuale ale verbului „a avea”.

Limitele articolului ne permit să formulăm doar ipoteza că locuțiunile verbale românești manifestă o mai mare toleranță la schimbarea numărului gramatical decât franceza. De exemplu: „a avea gust” / „a avea gusturi”.

Există însă un număr restrâns de locuțiuni care s-au specializat sub forma unui anumit mod⁵⁹. Or, acest lucru a fost posibil numai în urma concurării semnificației integrale a locuțiunilor verbale cu semnificația modului respectiv. De exemplu: „E. A. a nu avea habar”, din cauza semnelor negative ce le conține (el se folosește numai cu formă negativă), apare numai la modul indicativ prezent, pers. I și a III-a, cu sensul de:

a) „a nu ști deloc”:

⁵⁷Stahii, 1970, p. 60.

⁵⁸*ibidem*, p. 61.

⁵⁹De aceea trebuie acceptate cu rezervă afirmații de tipul: expresiile frazeologice verbale au, ca și verbele propriu-zise, formele tuturor modurilor personale.

„Tata saltă din urechi în semn că *habar n-are* cum se face” (I. Druță).

b) „a nu-i păsa”:

„Habar n-am, facă ce dorește”.

Anumite restricții întâmpină și constituenții locuțiunilor. Putem distinge mai multe categorii ale acestora. Noi însă vom menționa numai acele categorii în care se încadrează verbul „a avea”:

a) incoativ-procesuale: „a avea discuție”, „a avea contact”;

1. constante: „a avea dreptate”, „a avea iluzii”, „a avea frică”.

Avem o serie de locuțiuni a căror caracteristică aspectuală nu e determinată nici de particularitățile gramaticale și semantice ale verbului, nu e motivată nici de celelalte elemente componente: „a avea impresia”, „a avea dreptate”. Prevalează locuțiunile în care substantivele apar cu formă nearticulată: „a avea curaj”, dar același substantiv poate să apară și cu formă articulată: „a avea curajul”. Uneori forma articulată sau nearticulată a substantivului cauzează modificări de sens:

«a avea loc» („a se petrece, a se întâmpla, a se produce”)	– „a avea locul” (îmbinare liberă de cuvinte)
“a avea trecere” („a fi luat în seamă, a fi prețuit, a avea căutare”)	– «a avea trecerea» (îmbinare liberă de cuvinte).

Locuțiunile se comportă din punct de vedere gramatical ca un cuvânt propriu-zis: ele se caracterizează prin aceleași trăsături gramaticale ca și cuvintele simple. Vorbind despre locuțiune, este necesar să pornim de la noțiunile cele mai apropiate și să înlăturăm posibilitățile de identificare, stabilind diferențele, și anume diferența între îmbinarea de cuvinte și locuțiune sau locuțiune și expresie.

În lucrarea sa „Locuțiuni verbale în limba română”, Florica Dumitrescu ne vorbește despre două tipuri de îmbinări de cuvinte: *îmbinări libere*, efemere și *îmbinări stabile*, constante. Dar, în definirea conceputului de locuțiune, pe noi ne interesează propriu-zis cea de-a doua categorie, adică îmbinările stabile, constante.

În principiu, orice cuvânt poate apărea atât în combinații libere, precum și în combinații constante.

Combinațiile libere sunt asocierile de două sau mai multe cuvinte, în care fiecare element își păstrează autonomia semantică. De exemplu, „a avea”:

„N-a venit mult timp la școală, deoarece a avut o boală grea de suportat”.

În acest exemplu, observăm că cuvântul „boală” se poate combina liber și cu alte cuvinte: „boală greu de lecut, agravată, periculoasă” ș.a. și „a avea cărți, haine” ș.a. În acest exemplu, observăm că avem de a face cu o îmbinare liberă. Dar în exemplu: „Ionel avea o boală pentru plecare la Chișinău”, cuvintele subliniate sunt aceleași ca și în exemplu precedent. Sensul unitar al acestei îmbinări este „a vrea cu tot dinadinsul” și nu transpare din înțelesul separat al fiecărui termen, ci din îmbinarea lor. Deci în acest caz, avem de a face cu o îmbinare stabilă, constantă. Dar am putea remarca că, în cazurile acestea, numai contextul ne poate lămuri dacă cuvintele formează o îmbinare liberă sau una constantă.

În imediata vecinătate a locuțiunilor, sunt expresiile cu care locuțiunile, după cum am văzut, sunt adesea, în mod eronat, confundate. Pentru a delimita locuțiunile, se impune deci a determina și sfera de expresie.

Menționând o deosebire mai ales între locuțiune și expresie, am vrea să atenționăm că „expresiile sunt colorate stilistic, pe când locuțiunile nu au obligatoriu acest atribut. Toate expresiile sunt izvorâte din afectivitate, sunt pline de culoare. De exemplu: „A nu avea nici în clin nici în mîneca cu cineva” cu sensul de „a nu avea legătură cu”⁶⁰.

În limba română, există și construcții de tipul „am ce vedea”. Examinarea îmbinărilor cu infinitiv dependent subiectiv n-ar fi completă dacă n-ar fi amintită încă o locuțiune infinitivală

⁶⁰Popa, 2007, p. 66.

specific românească. Ea constă din verbul „a avea” la forma pozitivă sau negativă, însoțit de un pronume relativ – „cine”, „ce” – sau de un adverb – „când”, „unde”, „cum”, „încotro” ș.a. – și de un infinitiv fără prepoziția „a”. De exemplu: „am ce citi”, „n-aveți unde pleca”.

Silviu Berejan, în „Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc”, relevă că „construcțiile de felul acestora se încadrează în îmbinările verbale cu infinitiv subiectiv. În „n-ai când veni”, atât verbul „a avea”, cât și infinitivul „(a) veni” au același subiect”⁶¹.

Acest tip de îmbinări infinitivale exprimă confirmarea sau tăgăduirea existenței unor condiții obiective (timpul, locul agentul, obiectul ș.a.m.d.) pentru realizarea acțiunii denumite de infinitiv. Posibilitatea sau imposibilitatea de a săvârși această acțiune se află în dependență directă de condițiile naturale. Pronumele „cine” din aceste construcții arată persoana sau agentul acțiunii infinitivului – „are cine lucra”, pronumele „ce” – obiectul acestei acțiuni – „aveți ce lucra”, iar adverbele „când”, „unde”, „încotro”, „cum” – circumstanțiale de timp, de loc, de mod, a căror prezență sau lipsă contribuie sau împiedică realizarea acțiunii, exprimate prin infinitiv: „ai când sta”, „n-am unde umbla”.

Al. Philippide analizează îmbinările „am ce face”, „am când dormi”, „am cum scăpa”, ca două propoziții, în care „am” este predicatul propoziției regente, iar infinitivul e predicatul secundarei atributive de loc, de timp, de mod.

Kr. Sandfeld și H. Olsen consideră că, în construcțiile de tipul „am ce vedea” – „j’ai qu’oi voir”, verbul „a avea” (în fr. „avoir”) îndeplinește funcția unui verb personal în secundara atributivă, iar G. Ivașcu presupune că îmbinările „n-am ce zice”, „n-am ce mânca” ș.a. sunt construcții cu infinitiv absolut în propoziția secundară, care depinde de un verb cu sens de „a avea”.

E adevărat că acest fel de predicat este neobișnuit ca structură și, totodată, are ceva foarte specific în ceea ce privește conținutul.

Pe lângă ideea de acțiune pe care o redă predicatul, el mai are și ideea de obiect, subiect sau circumstanță nedeterminată, incluse toate în însăși componența predicatului.

Dacă am lua să analizăm o proporție în care intră o construcție de tipul: „n-are cine mă ajuta”, Ion Diaconescu are o altă părere a sa, în comparație cu lingviștii pe care i-am menționat mai sus. În exemplul: „Nu are cine mă ajuta la matematică”, ar trebui acceptat ca o *propoziție simplă*, alcătuită din predicatul „are” și subiectul „cine mă ajuta la matematică”, o parte de propoziție dezvoltată, constituită din unități sintactice analizabile: „cine” – subiect, „mă” – complement direct, „la matematică” – complement indirect. Toate unitățile constitutive sunt analizabile ca părți de propoziții.

Revenind la secvența „cine mă ajuta la matematică”, ca să fie identificată și definită ca o singură parte de propoziție, fie ea și dezvoltată, ar trebui să fie o unitate frazeologică, constituită în această structură, înainte de a fi selectată și actualizată în context, așa cum, de pildă, s-ar prezenta secvența „l-a prins cu mâța-n sac”, o unitate frazeologică, care denumește o acțiune construită înainte de momentul vorbirii. Dar în construcțiile infinitivale relative, unitățile constitutive sunt selectate în momentul vorbirii, îndeplinind condițiile unei analize, așa cum rezultă din schema care urmează și care este axată pe exemplul „Nu are cine mă ajuta la matematică”:

„nu” – adv.	„are” – verb. pred.
„cine” – pron. subiect,	„mă” – pron. compl. direct.
„ajuta” – verb-pred.	„matematică” – subst.
„la” – prepoz., compl. ind.	

Dar constituenții unităților frazeologice pot fi analizați în afara contextului, într-un alt plan al comunicării. „În construcțiile infinitivale relative, deși, în ansamblul lor dependent de verbul „a avea”, verbul la infinitiv se caracterizează prin autonomie, nedepinzând de o altă unitate; datorită acestei trăsături, nu poate îndeplini nici o funcție determinativă, secundară, ci numai funcția de centru sau nucleu predicativ, deci de predicat”⁶². Între cele două unități „nu are” și construcția infinitivală „cine mă ajuta la matematică” se stabilește un raport de dependență sau de

⁶¹Berejan, 1968, p. 65.

⁶²Bogza, p. 134.

subordonare (s.n. – Gr. C), prin care este actualizată funcția sintactică de subiect; ca indice de relație se folosește însă un pronume relativ „cine”, specific construcției unităților la nivelul frazei și, în cazul de față, relația dintre aceste două unități se proiectează la nivelul frazei, ceea ce conferă unității a doua, deci construcției infinitivale relative, calitatea de propoziție, al cărei predicat este exprimat printr-un verb la infinitiv, echivalent ca semnificație cu conjunctivul: „Nu are cine să mă ajute”.

„Deci așa-zisele construcții infinitivale cu ajutorul verbului „a avea”, interpretate ca părți de propoziție dezvoltate sau complexe trebuie considerate, prin statutul lor sintactic, propoziții subordonate relative, ai căror constituenți sunt analizabili relațional la nivel sintagmatic și a căror bază predicativă este reprezentată de un verb la modul infinitiv”⁶³.

În construcțiile cu pronumele „cine”, spre deosebire de construcțiile cu alte cuvinte, verbul „a avea” poate sta numai la persoana a III-a singular.

În franceză, fraza de mai sus sună în felul următor:

«Il n’y a personne qui m’aide en mathématiques».

În limba franceză, în această frază, avem de a face cu două subiecte: «il» – subiectul gramatical și «personne» – subiectul logic. În prima propoziție, predicatul este “n’y a”, iar în a II-a propoziție, predicatul este “aide”. Dacă în română, relevă Ion Diaconescu, construcția “Nu are cine mă ajuta la matematică” ar fi o propoziție simplă, atunci în franceză, “Il n’y a personne qui m’aide en mathématiques” ar fi o frază.

Întorcându-ne puțin la îmbinările de tipul “am ce vedea, n-am ce zice” despre care ne vorbește Silviu Berejan, care le consideră niște îmbinări verbale cu infinitiv subiectiv, și traducând aceste îmbinări în franceză, obținem “J’ai des choses à voir”, ceea ce, în traducere, este “am ce vedea” și “je n’ai rien à dire”, ceea ce, în traducere, este „n-am ce zice”. Nu putem cădea de acord cu autorii manualului de gramatică universitar⁶⁴, care consideră că, în această construcție, nu avem de a face cu un verb sau predicat, deoarece “a avea” (în fr. “avoir”), din această construcție, joacă rolul de semiauxiliar⁶⁵ și avem de a face cu un predicat verbal compus, dar nu ne permite structura acestuia, și anume dezideratul că între elementele componente ale P.V.C.-ului nu se pot încadra alte părți de vorbire, în afară doar de unele adverbe de tipul “mai”, “cam”.

După cum știm, P.V.C.-ul este alcătuit din două elemente, adică nu este neapărat nevoie ca aceste două elemente să fie două verbe, dar poate să fie și o locuțiune sau expresie verbală + un verb la infinitiv sau conjunctiv. Mulți specialiști au atras atenția asupra dificultății ce apare la analiza sintactică a propozițiilor, în care se îmbină o locuțiune⁶⁶ verbală cu un infinitiv sau conjunctiv. Această dificultate constă în faptul că infinitivul sau conjunctivul este susceptibil la interpretări diferite: atribut sau complement. Luăm un exemplu în română și îi dăm traducerea în franceză:

«N-avea puteri să răspundă» – «Il n’avait pas la force de répondre».

Unii lingviști sunt tentați să considere ca atribut conjunctivul alăturat locuțiunii, iar alții îl analizează ca un complement.

Anatol Ciobanu menționează că lingviștii români au ajuns să nu disocieze îmbinările sintactice modale, formate dintr-o locuțiune verbală cu valoare modală + conjunctiv (sau infinitiv), socotind această îmbinare ca P.V.C.¹⁸ și relevă următoarele referitor la unitatea de mai sus: „Locuțiunea verbală modală, prezintă prin sens un fel de copulă lexicalizată, chemată să facă legături între subiectul gramatical – agent al acțiunii – și acțiunea propriu-zisă exprimată de verbul la modul conjunctiv”. Dacă în sintagmele predicative modale, formate din semiauxiliar plus locuțiune verbală, rolul de bază îl avea locuțiunea, ea exprimând partea materială a sintagmei, apoi, în cazul

⁶³*ibidem*, p. 135.

⁶⁴Limba, 1983.

⁶⁵În primul rând, «a avea» nu este artist să joace rolul, în al doilea rând, încercând să-l referim pe «a avea» la vreun grup semantic al semiauxiliarelor, ne-ar veni greu s-o facem.

⁶⁶Lingviștii francezi sunt de aceeași părere că îmbinarea sintactică, formată dintr-o locuțiune verbală cu valoare modală + conjunctiv (sau infinitiv), este un P.V.C.

nostru, situația este că rolul principal în sintagmele predicative, formate din locuțiune verbală + conjunctiv, îl joacă tocmai acesta din urmă, adică conjunctivul, iar locuțiunea imprimă acțiunii conjunctivului numai anumite aspecte suplimentare. Lingvistul basarabean este de părerea că, în limba română, sintagmele predicative modale de tipul celor analizate mai sus trebuie considerate ca îndeplinind în propoziție o singură funcție sintactică – aceea de predicat, în ciuda unor savanți care considerau că, în această sintagmă, sunt incluse două propoziții⁶⁷. Ne vom ralia la cea de-a doua opinie, bazându-ne pe cele menționate de I. R. Bogza că, între cele două secvențe sintagmatice, se stabilește un raport de dependență sau de subordonare (s.n. – Gr. C.).

La capătul acestor rânduri, am putea concluziona:

- “A avea” (în fr. “avoir”) intră în componența unui șir de locuțiuni verbale, acestea ocupând un loc deosebit, în special prin problemele pe care le ridică și din punct de vedere cantitativ. Locuțiunile verbale, în raport cu celelalte sintagme, sunt mai numeroase. Aceasta se explică prin faptul că verbul ocupă un loc central în frază, că el este elementul ce dă viață limbii ca mijloc de comunicare.

- Analizând unele locuțiuni verbale după formula V + sub. – art. Ø, am constatat că această formulă, în franceză, este specifică doar pentru locuțiunile verbale, pe când în română, ea stă la baza, în primul rând, a îmbinărilor libere și, mai apoi, a locuțiunilor verbale.

- Noțiunea de predicat verbal compus apare, uneori, ca „supt din burtă” de către unii cercetători care nu vor să se despartă de unele concepte care, la etapa actuală, par „învechite”.

Referințe

Bally, Ch. (1950). *Linguistique générale et linguistique française* (Troisième édition).

Bogza, I. R. *Gramatica practică în texte literare românești*.

(1998). *Dicționarul explicativ al limbii române*. Editura Univers Enciclopedic [= DEX, 1998].

Diaconescu, I. (1989). *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*. Editura științifică și enciclopedică.

Dimitrescu, F. (1958). *Locuțiuni verbale în limba română*. Editura Academiei Republicii Române.

Dimitriu, C. (1994). *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*. Editura Virginia.

Dubois, J. *Grammaire structurale du français. Le verbe*. Librairie Larousse.

(n.d.). (1996). *Gramatica limbii române* (vol. II).

Graur, Al. (1960). *Studii de lingvistică generală*. Editura Academiei Republicii Populare Române.

Hristea, T. (1984). *Sinteze de limba română*.

Irimia, D. (1997). *Gramatica limbii române*. Editura Polirom.

Popa, Gh. (2007). *Locuțiunile în sistemul unităților nominative ale limbii române*. Editura Știința.

Бережан, С. (1968). *Контрибуций ла студиул инфинитивулуй молдовенеск*. Ед. Штиинца / Berejan, S. (1968). *Kontribucij la studiul infinitivului moldovenesk*. Ed. Știința.

Стахий, Д. (1970). *Локуциуниле вербале ын лимба молдовеняскэ ши франчезэ*. Л.Л.М, 2 / Stahij, D. (1970). *Lokuciunile verbale yn limba moldoveneaskè*. LLM, 2.

(н.д.). (1983). *Лимба молдовеняскэ литерарэ контемпоранэ. Синтакса*. Едитура „Лумина” / (n.d.) (1983). *Limba moldovenâskè literarè kontemporanè. Sintaksa*. Editura Lumina.

Соссюр, Ф. де. (1977). *Труды по языкознанию*. Изд-во Наука / Sosùr, F. de. (1977). *Trudy po âzykoznanii*. Izd-vo Nauka.

Чобану, А. И. (1971). *Проблеме актуале де предаре а лимбий молдовенеиць*. Едитура Лумина / Ciobanu A. I. (1971). *Probleme aktuale de predare a limbij moldoveșf*. Editura Lumina.

⁶⁷idem, p. 9.